

ХУСУСИЙ ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИ МОЛИЯЛАШТИРИШ МАНБАЛАРИНИ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА ЭЪТИРОФ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ

Абдуллаев Айбек Назарбаевич

"Бухгалтерия ҳисоби" кафедраси доценти в.б., PhD

ORCID:0000-0002-2375-0221

ISSUES OF RECOGNITION OF FINANCING SOURCES OF PRIVATE EDUCATIONAL ORGANIZATIONS AS AN OBJECT OF ACCOUNTING

Abdullaev Aybek Nazarbaevich

Assistant professor of the "Accounting" department, PhD

ORCID:0000-0002-2375-0221

JEL Classification: M1,M4,M48

Аннотация: Мамлакатимизда ёшларимизни таълим тарбиясига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Хусусан, таълим тизимида соғлом рақобат муҳитини шакллантиришга ва шу асосда таълим сифатини оширишга асосий туртки бўлувчи омилардан бири бўлган Хусусий таълим ташилотлари фаолиятини йўлга қўйишни янада кенгайтиришга қаратилаётган ислохотлар бунга яққол мисол бўла олади. Бу жараёнда хорижий нуфузли таълим ташилотларининг филиалларини ташкил этиши, шунингдек, хусусий таълим ташилотларига хорижий педагог-ҳодимларни жалб этишни рағбатлантириши мақсадида бир қатор имтиёз ва периференциялар ҳам берилмоқда. Ҳукуматимиз томонидан амалга оширилаётган ислохотлар нафақат мактабгача ва умумий ўрта мактаб таълимига, балки олий таълим тизимида ҳам соғлом рақобат муҳитини шакллантириши имконини берадиган хусусий олий таълим муассасалари ва ривожланган хорижий давлатларнинг нуфузли олий ўқув юртларининг филиалларини очилиши ва улар билан қўшма таълим дастурларини ташкил этиши йўналишларида ҳам намоён бўлмоқда.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий соҳага оид фаолият турлари, хусусан, хусусий таълим ташилотларини молиялаштириши билан боғлиқ масалалар ҳозирги кунда анча долзарб бўлиб бормоқда. Соҳада давлат-хусусий шерикчилик, қўшма таълим дастурлари, хусусий олий таълим ташилотларига давлат гранти асосида қабул квоталарининг ажратилиши ва бошқа турли жиҳатлар борки, хусусий таълим ташилотларини молиялаштиришда ягона бир тизим мавжуд эмаслиги бу йўналишда кўплаб илмий тадқиқотлар олиб борилишини талаб этмоқда, назаримизда. Мазкур мақолада хусусий таълим ташилотларини молиялаштириши манбалари, уларнинг амалдаги ҳолати ва соҳага оид бошқа жараёнлар тўғрисида фикр юритилган.

Abstract: In our country, special attention is paid to the education of our youth. In particular, the reforms aimed at creating a healthy competitive environment in the education system and expanding the activities of private educational organizations, which are one of the main motivating factors for improving the quality of education, are a clear example of this. In this process, a number of privileges and

preferences are given in order to encourage the establishment of branches of prestigious foreign educational organizations, as well as the attraction of foreign pedagogues-employees to private educational organizations. The reforms carried out by our government are manifested not only in pre-school and general high school education, but also in the directions of opening branches of private higher education institutions and prestigious higher education institutions of developed foreign countries and establishing joint educational programs with them, which enable the formation of a healthy competitive environment in the higher education system. The types of activities related to the social sphere carried out in our country, in particular, the issues related to the financing of private educational organizations are becoming more urgent today. In the field, there are public-private partnerships, joint educational programs, allocation of admission quotas based on state grants to private higher education institutions and various other aspects. This article discusses the sources of funding for private educational organizations, their current status and other processes related to the sector

Калим сўзлар: хусусий таълим ташкилоти, нодавлат таълим хизматлари, молиялаштириш, давлат-хусусий шерикчилик, ташкилий-ҳуқуқий шакл, рақобат, фойда, таъсисчи(лар), лицензия.

Keywords: private educational organization, non-governmental educational services, financing, public-private partnership, organizational legal form, competition, profit, founder(s), license.

Кириш. Жаҳонда аҳолининг сифатли таълим олишини таъминлашда Хусусий таълим ташкилотларининг моддий-техник базасидан унумли фойдаланиш, моддий ва меҳнат ресурсларидан оптимал фойдаланишда уларнинг ҳисобини тўғри юритиш

масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. ЮНЕСКО ҳисоботида кўра «дунё бўйлаб хусусий мактабларнинг улуши 7 фоиз ўсган, ривожланган давлатларнинг олий таълим тизимида нодавлат секторнинг улуши АҚШда 62 фоизни, Германияда 25 фоизни, Кореяда 80 фоизни ва Россияда 31 фоизни» ташкил этади. Хусусий таълим ташкилотларининг турли ташкилий-ҳуқуқий ва мулкчилик шаклига эга бўлиши уларни молиялаштириш билан боғлиқ масалаларни такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Ўзбекистонда болаларни мактабга тайёрлаш сифатини янада яхшилаш, худудларда янги мактабгача таълим муассасаларини барпо этиш, янги мактаблар қуриш, мавжудларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, ҳар бир фуқарога аниқ касб-ҳунарга ўқиш имкониятини яратиш, олий таълим билан қамров даражасини ошириш ва таълим тизимида нодавлат секторнинг иштирокини кенгайтириш орқали рақобат муҳитини шакллантиришга эътибор қаратилмоқда.

Материал ва метод. Хусусий таълим ташкилотлари фаолиятини кенгайтириш, уларни молиялаштириш масалаларини такомиллаштиришга йўналтирилган тавсиялар хориж ва республикамиз олимларининг илмий асарларида долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Хусусий таълим ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг назарий-услубий жиҳатлари ва уларни молиялаштириш манбалари таҳлили хориж иқтисодчи олимлари Л.Моррелл [4], А.Дайновский [5] О.Макарчева [6], Н.Лапшина [7]ларнинг илмий изланишларида учрайди. Маҳаллий иқтисодчи олимлардан Н.Ғ.Каримов [8], О.Неъматов [9] ва М.Саидов [10]ларнинг илмий ишларида бевосита ва билвосита тадқиқ қилинган. Юқоридаги олимлар томонидан амалга оширилган илмий тадқиқот ишлари ва олиб борилган

илмий-назарий изланишларда, айнан хусусий таълим ташкилотларини молиялаштириш масалалари комплекс ва тизимли тарзда тўлиқ ўрганилмаган. Сўнги йилларда хусусий таълим хизматларини кўрсатувчи юридик шахслар сони кўпайиб бораётганлиги мазкур соҳада фаолият юритувчи юридик шахсларни молиялаштириш масалаларни чуқурроқ таҳлил қилишни тақозо этмоқда.

Натижалар. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрдаги ЎРҚ-637-сон «Таълим тўғрисида»ги қонунида Хусусий таълим ташкилотига қуйидагича таъриф берилган: «Хусусий таълим ташкилоти – давлат таълим стандартлари, давлат таълим талаблари ва ўқув дастурларига мувофиқ таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқини берадиган лицензия асосида ёки хабардор қилиш тартибда таълим хизматлари кўрсатувчи юридик шахс»дир.

«Таълим тўғрисида»ги қонунга кўра «Ўзбекистон Республикасининг таълим ташкилотлари ва уларнинг филиаллари, шунингдек хорижий давлатлар таълим ташкилотларининг филиаллари юридик шахс мақоми билан ташкил этилади. Шунингдек, мазкур моддада «Оилавий нодавлат мактабгача таълим ташкилоти» шаклидаги таълим хизматлари яқка тартибдаги тадбиркорлар сифатида рўйхатга олинган «жисмоний шахслар» томонидан амалга оширилиши белгилаб берилган». Таълим тўғрисидаги қонунда «нодавлат таълим муассасаларини ташкил этиш уларнинг таъсисчилари томонидан амалга оширилади» деб кўрсатилган. Таъсисчилар Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари, шунингдек, маҳаллий ва хорижий юридик шахслар бўлиши мумкин. Шунингдек, давлат-хусусий шерикчилик тамойили асосида ташкил этиладиган Хусусий таълим ташкилотларида давлат идоралари ҳам

таъсисчи сифатида иштирок этишларига рухсат берилади.

Шунингдек мазкур қонунда Хусусий таълим ташкилотлари – «Хусусий таълим ташкилотлари ўз фаолиятини лицензия асосида амалга оширади, бундан мактабдан ташқари таълимни, кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни амалга оширувчи таълим ташкилотлари мустасно» деб белгиланган.

Республикада амалда бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосан нодавлат таълим хизматларини кўрсатиш соҳасидаги фаолият лицензияланадиган фаолият тури ҳисобланади. Мазкур қонун талабларига кўра нодавлат таълим соҳасидаги қуйидаги фаолият турлари мажбурий тартибда лицензия олишни тақозо этади:

- мактабгача таълим хизматлари (бундан оилавий нодавлат мактабгача таълим ташкилотларининг хизматлари мустасно);
- умумий ўрта ва ўрта махсус таълим хизматлари;
- профессионал таълим хизматлари;
- олий таълим хизматлари;
- олий таълимдан кейинги таълим хизматлари;
- автотранспорт воситалари ва шаҳар электр транспорти воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлаш.

Хусусий таълим ташкилотлари турли мулкчилик ва ташкилий-ҳуқуқий шаклларида ташкил этилиши мумкин. Жаҳонда ҳар қандай тадбиркорлик субъектларини уларнинг фаолият тури, ишчилар сони ва бошқа бир қатор мезонларга асосан таснифлаш амалиёти жорий этилган. Хусусан, мамлакатимизда ҳам «жаҳонда умумий эътироф этилган иқтисодий фаолият турларини таснифлашни жорий этиш орқали кичик тадбиркорлик субъектларини таснифлаш тартибини йўлга қўйиш мақсадида 2016 йил 24 августда Вазирлар Маҳкамасининг «Иқтисодий фаолият

турларини таснифлашнинг халқаро тизимига ўтиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 275-сонли қарори қабул қилиниб, ушбу қарор билан тасдиқланган кичик тадбиркорлик субъектларига тегишли бўлган ташкилотларнинг таснифлагичига кўра таълим хизматларини кўрсатиш фаолият тури учун 85.10.0-дан 85.60.0-гача оралиқдаги кодлар бириктирилган» (1-жадвал). Мазкур қарорда шунингдек, кичик бизнес субъектига тегишлилик бўйича

ташкilotлар классификатори нотижорат ташкilotларига нисбатан тадбир этилмаслиги ҳам назарда тутилган. Бу эса, ўз ўрнида нодавлат таълим хизматларини кўрсатиш бўйича фаолият бошлашни режалаштирилган тадбиркорлик субъектларида қандай мулкчилик шакли ва қандай ташкилий-ҳуқуқий шаклда ўз фаолиятини ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлишини чуқур таҳлил қилган ҳолда қарор қабул қилишга ундаши табиийдир.

1-жадвал

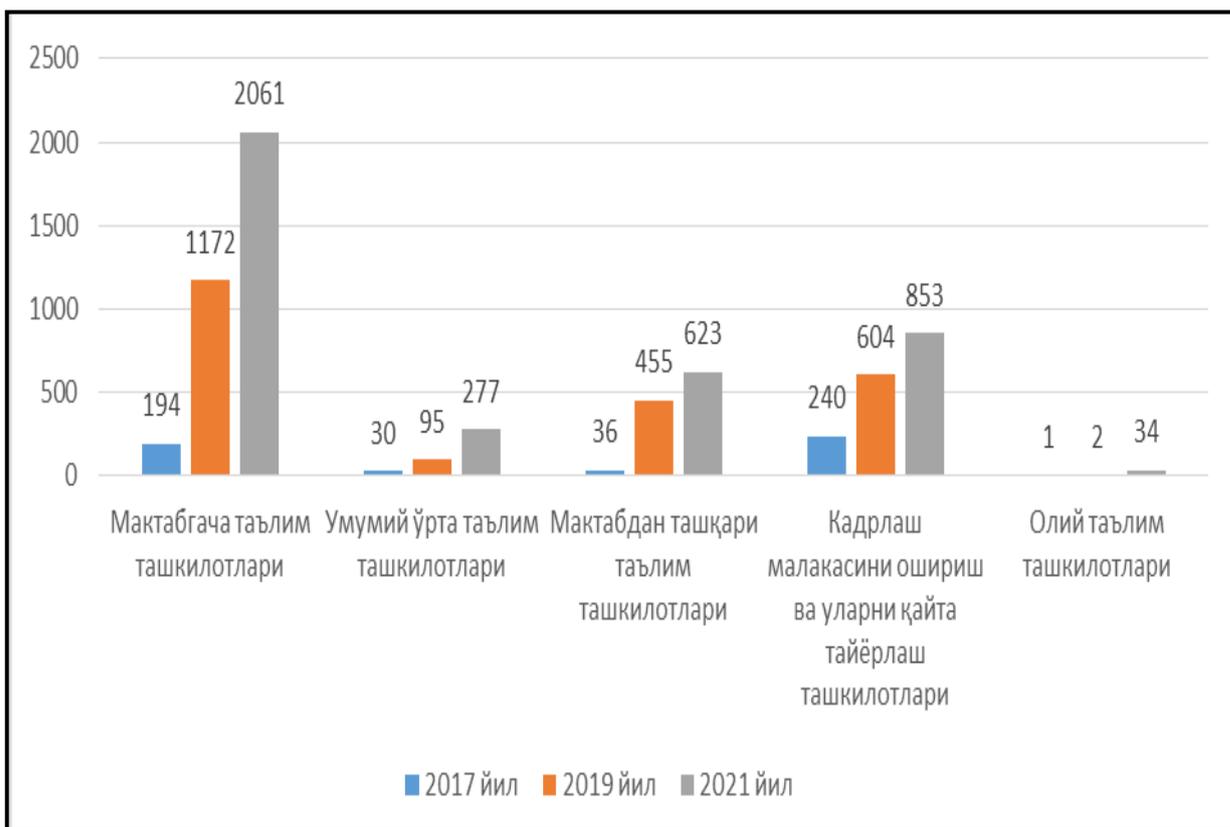
Таълим соҳасидаги фаолият турларининг иқтисодий фаолият турларининг умумдавлат таснифлагичига кўра таснифланиши¹

ИФУТ коди	Фаолият номи	Ходимларнинг йиллик ўртача сони, нафар	
		Микрофирма	Кичик корхона
85.10.0	Мактабгача таълим	1 — 10	11 — 25
85.20.0	Бошланғич таълим	1 — 10	11 — 25
85.32.0	Ўрта махсус, профессионал таълим	1 — 10	11 — 25
85.42.0	Олий таълим	1 — 10	11 — 25
85.51.0	Спорт таълими, жумладан кўнғил очиш мақсадидаги таълим	1 — 10	11 — 25
85.52.0	Маданият соҳасидаги таълим	1 — 10	11 — 25
85.53.0	Транспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш мактаблари фаолияти	1 — 10	11 — 25
85.59.0	Бошқа тоифаларга киритилмаган таълимнинг бошқа турлари	1 — 10	11 — 25
85.60.0	Таълим соҳасидаги ёрдамчи фаолият	1 — 20	21 — 25

¹ Муаллиф ишланмаси

Хорижий тажрибалар давлат ва нодавлат таълим муассасалари ўртасида соғлом рақобат фуқароларнинг сифатли таълим олишга бўлган ҳуқуқини рўёбга чиқаришга хизмат қилишини кўрсатмоқда. ЮНЕСКО ва «DGP Research & Consulting» консалтинг ташкилоти ҳамкорлигида жалб этилган хорижий экспертлар гуруҳи томонидан миллий таълим тизимини комплекс ўрганиш бўйича ўтказилган таҳлилларда таълим сифатини яхшилашда рақобат муҳитини шакллантириш, бунда хусусий таълим секторини ривожлантиришга устувор йўналиш сифатида эътибор қаратиш зарурлиги алоҳида таъкидлаб

ўтилган. Юқоридагиларни инобатга олиб, мазкур соҳадаги муаммоларга амалий ечим топиш учун «Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 15 сентябрдаги «Нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3276-сонли қарори билан нодавлат таълим муассасалари секторини кенгайтиришнинг муҳим йўналишлари белгиланган». Мазкур йўналишда амалга оширилган ишлар самараси ўлароқ республика таълим тизимида нодавлат секторнинг улуши ошиши кузатилганлигини қуйидаги 1-расмда кўришимиз мумкин.

1-расм. Республикадаги хусусий таълим ташкилотлари сонининг ўсиш динамикаси²

² Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида
таълим сифатини назорат қилиш давлат
инспекциясининг маълумотига кўра 2021
йил якунлари бўйича нодавлат таълим
секторида 3848 та хўжалик юритувчи

субъектлар шуғулланмоқда. 2017-2021
йиллар давомида Хусусий таълим
ташкilotларининг таълим турлари
бўйича таққослама маълумотларини 2-
жадвалда кўришимиз мумкин.

2-жадвал

**2017-2021 йилларда Хусусий таълим ташкilotларининг сони³
(таълим турлари кесимида, бирлик)**

№	Таълим ташкilotи тури	2017 йил	2019 йил	2021 йил	2017/2021 йй. ўзгариши	
					бирлик	фоиз
1	Мактабгача таълим ташкilotлари сони	194	1172	2061	1867	1062,37
2	Умумий ўрта таълим ташкilotлари сони	30	95	277	247	923,33
3	Мактабдан ташқари таълим ташкilotлари сони	36	455	623	587	1730,56
4	Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш ташкilotлари сони	240	604	853	613	355,42
5	Олий таълим ташкilotлари сони	1	2	34	33	3400,0
ЖАМИ		501	2328	3848	3347	

³ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, таълим тизимида нодавлат секторнинг улушини кўпайтириш йўналишида амалга оширилган ислохотлар самараси ўлароқ 2017 йилда ўртача 05-1,5 фоиз улушга эга бўлган нодавлат секторнинг улуши ҳозирги кунга келиб умумий таълим ташкилотларидаги улушини 5 фоизгача кўтарилишига эришилди. Бу кўрсаткич ривожланган давлатлар кўрсаткичига нисбатан анча паст даражада. Шунинг учун ҳам мамлакатимизда нодавлат таълим хизматларини кўрсатувчи таълим ташкилотларини кўпайтиришга қаратилган манзилли дастурлар ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда.

Хусусий таълим ташкилотларини молиялаштиришнинг ўзига хос хусусиятларидан бири, гарчи бу соҳада

фаолият кўрсатувчи хўжалик юритувчи субъектлар таълим оловчиларга давлат таълим стандартлари асосида таълим беришса-да, мазкур ташкилотларнинг давлат томонидан молиялаштириш кўзда тутилмаганлигидир. Бундай ташкилотлар бозор қонунлари асосида тадбиркорлик фаолиятидан ёки мақсадли тушумлар эвазига асосий молиялаштириш манбаларига эга бўладилар.

Хусусий таълим ташкилотлари бухгалтерия ҳисобининг муҳим муммоларидан бири айнан мазкур ташкилотларда молиялаштириш билан боғлиқ хўжалик муомалаларини ҳисобда акс эттириш услубиётидир. Хусусий таълим ташкилотларини молиялаштириш манбаларини 2-расмда кўришимиз мумкин.

2-расм. Хусусий таълим ташкилотини молиялаштириш манбалари⁴

⁴ Амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида муаллиф ишланмаси

Хусусий таълим ташкилотини молиялаштириш манбаларининг асосийларидан бири бу – шу таълим ташкилотининг муассис (муассислар) томонидан ташкилот фаолият кўрсатиши учун киритиладиган пул маблағлари, товар-моддий захиралар, мол-мулклар ва бошқалар ҳисобланади. Шунингдек, Хусусий таълим ташкилоти томонидан ташкилот муассисига мулк ёки ижара ҳуқуқи асосида тегишли бўлган бино ва иншоотлардан ишончли бошқариш шартномаси асосида фойдаланишини ҳам молиялаштиришнинг яна бир кўриниши сифатида алоҳида қайд этиб ўтишимиз мумкин.

Амалдаги қонунчилик нормаларида муассислар томонидан Хусусий таълим ташкилоти фаолияти учун киритиладиган пул маблағлари, товар-моддий захиралар, интеллектуал мулк объектлари ва бухгалтерия ҳисобининг бошқа объектларига оид бухгалтерия операцияларини ҳисобда акс эттириш тартиблари батафсил баён этилган. Лекин муассисларга мулк ёки ижара ҳуқуқи асосида тегишли бўлган кўчмас мулк объектларидан Хусусий таълим ташкилотлари ишончли бошқарув шартномаси асосида фойдаланишига оид операцияларни ҳисобга олиш тартибини белгиловчи бирон бир услубий қўлланма мавжуд эмас. Норматив ҳужжатларда ҳам мазкур ҳолатни тартибга солувчи бирон бир нормалар киритилмаган.

Мол-мулкни шартномага асосан ишончли бошқариш бўйича хўжалик жараёнларининг юридик ва ташкилий жиҳатлари Б.Топилдиев ва Ш.Собировларнинг илмий ишларида кузатилади. Ишончли бошқариш шартномаси бўйича мол-мулкларга оид операцияларни бухгалтерия ҳисобида акс

этириш масалалари бўйича Ҳ.Ортиқов илмий изланишлар олиб борган. Лекин ушбу олимларнинг ишланмаларида айнан Хусусий таълим ташкилотлари томонидан муассислардан ишончли бошқарувга олинган мол-мулкларга оид операцияларни бухгалтерия ҳисобида акс эттириш масалалари комплекс тарзда кўриб чиқилмаганлиги, мазкур йўналишда илмий изланишлар олиб борилишини тақозо этади.

Хусусий таълим ташкилотларини молиялаштиришнинг энг асосий манбаларидан бири бу таълим олувчилар томонидан кўрсатилган таълим хизматлари учун тўланадиган тўловлардир. Мазкур жараёнда молиялаштириш сифатида қаралаётган маблағлар Хусусий таълим ташкилотининг ташкилий-ҳуқуқий шакли асосида «даромад» ёки «мақсадли тушум» сифатида эътироф этилади.

«Хусусий таълим ташкилотларининг бўш турган бино ва иншоотлари, шунингдек, бошқа моддий бойликларни ижарага беришдан тушадиган маблағлар ҳам молиялаштиришнинг алоҳида манбаси сифатида эътироф этилади». Ушбу маблағлар Хусусий таълим ташкилотининг асосий фаолиятидан бошқа даромадлари сифатида эътироф этилади ва бундай тушумларни ташкилот уставида белгиланган мақсадларга сарфлашга йўналтирилади.

Хусусий таълим ташкилотлари асосий фаолиятига қўшимча равишда хўжалик шартномалари асосида қўшимча таълим, маслаҳат ва бошқа хизматларни кўрсатиши мумкин. Хусусан, турли фан ва спорт тўғарақлари, илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишлари, таълим олувчилар учун овқатланишни ташкил

этиш ва бошқа шу каби қонунчиликда тақиқланмаган фаолиятлар ҳам борки, Хусусий таълим ташкилотлари молиявий ахволининг барқарорлигини таъминлашда мазкур йўналишда ҳам фаолият олиб боришлари мумкин.

Хусусий таълим ташкилотлари фаолияти давомида турли жисмоний ва юридик шахслар ҳомийлик ва хайрия маблағларини олишлари, маҳаллий ва халқаро ташкилотларнинг грантларини эгаллашлари мумкин. Молиялаштиришнинг мазкур манбаси пул маблағлари, мол-мулк, товар-моддий бойликлар, хизматлардан бепул фойдаланиш ва бошқа шаклларда бўлиши мумкин.

Хусусий таълим ташкилотлари юқоридаги молиялаштириш манбаларига кўшимча равишда қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбаларга ҳам эга бўлишлари мумкин.

Ҳар бир юридик шахс ўз фаолиятини амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан мустақил равишда ёки профессионал хизмат кўрсатувчи юридик шахслар билан тузилган шартномага асосан ташкилотнинг бухгалтерия ҳисобини ташкил этиши лозим. Хусусий таълим ташкилотларининг бухгалтерия ҳисобини юритишда мазкур соҳанинг ўзига хос жиҳатлари асосида бухгалтерия ҳисоби объектлари тадқиқ этилиши долзарб саналади. Чунки нодавлат таълим хизматларини кўрсатувчи юридик шахсларнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклига нисбатан ягона бир талабнинг мавжуд эмаслиги, бухгалтерия ҳисоби объектларини тан олинишида ҳам турли ёндашувларга сабаб бўлмоқда.

Бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонуннинг 7-моддасига кўра «активлар,

мажбуриятлар, хусусий капитал, захиралар, даромадлар, харажатлар, фойда, зарарлар ва уларнинг ҳаракати билан боғлиқ хўжалик операциялари бухгалтерия ҳисобининг объектлари ҳисобланади ҳамда улар бухгалтерия ҳисобида синтетик ва аналитик ҳисобларда юритилади». Синтетик ҳисоб бухгалтерия ҳисоби объектлари ҳақидаги маълумотларни муайян бир иқтисодий белгилари бўйича умумлаштириш йўли билан амалга оширилишини назарда тутса, аналитик ҳисоб эса ташкилот фаолиятининг асосий йўналишлари, бухгалтерия объекти ҳақидаги ахборотлар ҳажми ва миқдорига бўлган эҳтиёждан келиб чиққан ҳолда бухгалтерия ҳисоби объектлари ҳақидаги батафсил бухгалтерия ахборотларини шакллантириш мақсадида хўжалик юритувчи субъект томонидан мустақил равишда белгиланадиган тартибларда юритилади.

Хусусий таълим ташкилотлари томонидан бухгалтерия ҳисобининг объектларини тан олиш ва таснифлашда уларнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклига алоҳида эътибор қаратилиши лозим. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 40-моддасига кўра, «юридик шахс фойда олишни ўз фаолиятининг асосий мақсади қилиб олган «тижоратчи ташкилот» ёки фойда олишни ана шундай мақсад қилиб олмаган «тижоратчи бўлмаган ташкилот» бўлиши мумкин. Тижоратчи ташкилот бўлган юридик шахс хўжалик ширкати ва жамияти, ишлаб чиқариш кооперативи, унитар корхона ва қонунларда назарда тутилган бошқача шаклда тузилиши мумкин. Тижоратчи ташкилот бўлмаган юридик шахс жамоат бирлашмаси, ижтимоий фонд ва мулкдор томонидан

молиявий таъминлаб туриладиган муассаса шаклида, шунингдек, қонунларда назарда тутилган бошқача шаклда ташкил этилиши мумкин. Тижоратчи бўлмаган ташкилот ўзининг уставида белгиланган мақсадларига мос келадиган доираларда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши мумкин».

Ўзбекистон Республикаси «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги қонунига кўра, «давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, Ўзбекистон Республикасида рўйхатга олинган юридик шахслар, уларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ҳамда ундан ташқарида жойлашган шўба корхоналари, ваколатхоналари, филиаллари ва бошқа таркибий бўлинмалари бухгалтерия ҳисоби субъектлари» ҳисобланади. Хусусий таълим ташкилотлари ҳам бухгалтерия ҳисобининг мустақил субъекти сифатида ҳисобни олиб бориш ва ҳисобот тузишга доир минимал талабларни белгиловчи бухгалтерия ҳисоби стандартлари асосида ўзларининг бухгалтерия ҳисобини ташкил этиши лозимлиги белгилаб берилган.

Хусусий таълим ташкилоти томонидан аҳолига пуллик таълим хизматлари кўрсатилишини инобатга олиб, улар «тижорат ташкилоти» сифатида эътироф этилган. Амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда нодавлат таълим хизматлари кўрсатувчи юридик шахсларнинг ҳуқуқий мақомини тартибга солишда аниқ бир ёндашув бўлмаганлиги сабабли Хусусий таълим ташкилотлари бир вақтнинг ўзида ҳам «тижорат», ҳам «тижоратчи бўлмаган» ташкилот сифатида эътироф этилиши учун сабаблар етарли бўлган. Ташкилотни «тижорат» ёки «тижоратчи бўлмаган»

юридик шахс эканлигини унинг уставида белгиланган ташкилотнинг мақсад ва вазифаларидан ҳам аниқлаб олиш мумкин бўлади.

Демак, бухгалтерия ҳисоби объектларининг тан олинishi ва уларнинг ҳаракатига оид бухгалтерия операцияларини ҳисобда акс эттирилишида Хусусий таълим ташкилотининг ташкилий-ҳуқуқий шакли, шунингдек, мазкур фаолият тури ижтимоий соҳага оид фаолият турлари тоифасига кириши каби омилларни инобатга олинishi лозим бўлади.

Хулоса. Фикримизча таълим соҳаси ижтимоий фаолият турларидан бири сифатида эътироф этилганлиги сабабли мазкур фаолият тури билан шуғулланувчи хусусий таълим ташкилотларини айнан муаян бир кўрсаткичлардан келиб чиққан ҳолда давлат томонидан молиялаштириш тизини йўлга қўйиш лозим. ҳар бир таълим турлари бўйича молиялаштиришнинг муҳим кўрсаткичлари сифатида қуйидагиларни эътироф этишимиз мумкин:

1. Мактабгача таълим тури бўйича. Хусусий мактабгача таълим ташкилотлари фаолият юритаётган ҳудуддаги давлат мактабгача таълим ташкилотларида тарбияланувчилар учун ота-оналар бадалларидан ошмаган миқдорда нарх белгилаш мажбурияти юклатилган. Демак жами тарбияланувчилар сонидан айнан имтиёзли нархда таълим олиши учун ота-оналар бадалига нисбатан ўрнатилган минимал кўрсаткичлардан келиб чиқиб, хусусий мактабгача таълим ташкилотининг ўша ўлчамдаги харажатларини давлат томонидан

молиялаштиришни йўлга қўйиш лозим бўлади;

2. Умумий ўрта таълим тури бўйича. Хусусий умумий ўрта таълим фаолияти билан шуғулланиш учун лицензия талабига кўра, ушбу фаолият туриб билан шуғулланувчи хусусий мактаблар жами ўқувчилар сонидан камида 10 фоизини ўзи жойлашган ҳудуддаги кам таъминланган ва ижтимоий ҳимояга муҳтож оилалар фарзандларини бепул ўқитиш мажбуриятига эга. Демак, хусусий мактабгача таълим ташкилотининг умумий харажатларидан айнан 10 фоиз қисмини давлат томонидан молиялаштириш тизимини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир;

3. Олий таълим тури бўйича. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 15 июндаги «Давлат олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилиш жараёнларини ташкил этиш тўғрисида»ги ПҚ-279-сонли

қарори билан 2022/2023 ўқув йилидан бошлаб республикада фаолият юритаётган хорижий олий таълим ташкилотлари ва уларнинг филиаллари ҳамда хусусий олий таълим ташкилотларида талабалар давлат гранти асосида таълим олишлари учун 1 000 та ўрин ажратиб борилиши, мазкур талабаларни ўқитиш билан боғлиқ харажатларни молиялаштириш Давлат бюджети параметрларида назарда тутилиши кўзда тутилган. Демак, мазкур ҳолатда давлат гранти асосида хусусий олий таълим ташкилотида таҳсил оладиган талабалар сони олий таълим ташкилотининг умумий талабалар контингентида қанча улушга эга бўлса, хусусий олий таълим ташкилотини харажатларининг ўша миқдордаги улушини давлат томонидан молиялаштиришни назарда тутувчи меъёрларни амалиётга жорий этиш мақсадга мувофиқдир.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги ЎРҚ-637-сон Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 15 сентябрдаги «Нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3276-сонли қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 24 августдаги «Иқтисодий фаолият турларини таснифлашнинг халқаро тизимига ўтиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 275-сон қарори.
4. Morrell, Louis R., «Accounting for private colleges» (1968). Masters Theses 1911 - February 2014. 3248. Retrieved from <https://scholarworks.umass.edu/theses/3248>,
5. А.Б.Дайновский Экономика высшего образования. Планирование, кадры, эффективность. - М., Изд-во «Экономика», 1976 г.
6. О.А.Макарчева автореферат диссертации на тему «Источники финансирования вузов в России» 1998 г.
7. Н.Ю.Лапшина автореферат диссертации на тему «Учет финансового обеспечения образовательных учреждений» Санкт Петербург 2004 г.

8. Н.Ғ.Каримов, С.М.Бузрукхонов Олий таълимнинг инновацион ривожланишини молиялаштиришнинг концептуал ёндошувлари. «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» ilmiy elektron jurnali. № 5, sentyabr-oktyabr, 2021 yil, 244-256 бетлар
9. О.Неъматов Нодавлат нотижорат ташкилотларида грантлар ҳисобини такомиллаштириш. «Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали, 2016 йил №5, 56-65 бетлар
10. М.Саидов Олий таълим иқтисодиёти, инвестициялари ва маркетинги. Ўқув кўланма. Тошкент, «Молия» 2003 й., 100-110 бетлар
11. www.lex.uz
12. www.tdi.uz